

บทความ

พิเศษ

01

จารึกเจ้าฟ้าสาวัตถีที่วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน*

The Chao Fa Savatthi inscription found at Wat Phra That Chae Haeng, Nan province

กรรณิการ์ วัฒนเกษม Kannika Vimonkasam

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาศิลปกรรม สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา

Associate Professor, Associate Fellow, Office of Fine and Applied Art, the Royal Society of Thailand, kinscript@gmail.com

*แก้ไข เพิ่มเติม หลังการบรรยายในที่ประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2565

บทคัดย่อ

จารึกเจ้าฟ้าสาวัดดีที่วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่านเป็นจารึกอักษรฝักขามบนแผ่นไม้ 2 แผ่น ได้แก่จารึกสร้างวิหารที่พระธาตุแช่แห้ง แผ่นที่ 1 (นน. 236) ซึ่งระบุปีที่สร้างวิหารด้วยปีนโหว่ว่าปีดับเร้าซึ่งตรงกับ จ.ศ. 947 (พ.ศ. 2128) และจารึกสร้างวิหารที่พระธาตุแช่แห้ง แผ่นที่ 2 (นน. 237) จารึกหลักนี้พบแต่เพียงภาพถ่ายจากการจำลองตัวอักษรจากสำเนาจารึกอีกทอดหนึ่ง แต่ก็มีรูปอักษรที่เป็นลายมือเดียวกันกับจารึกแผ่นที่ 1 จึงน่าเชื่อว่าเป็นจารึกของเจ้าฟ้าสาวัดดีเช่นกันและอาจสันนิษฐานอายุของจารึกทั้งสองแผ่นนี้ตามปีที่สร้างวิหารเสร็จว่าน่าจะมีอายุประมาณ พ.ศ. 2131 ซึ่งเป็นสมัยที่พญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามเป็นเจ้าเมืองน่าน เนื้อหาของจารึกแผ่นที่ 1 นอกจากจะบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างวิหารแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนล้านนาในเรื่องพระธาตุและตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตลอดจนความเชื่อเรื่องพุทธทำนายเกี่ยวกับท้าวขาก่านเจ้าเมืองน่านซึ่งต่างไปจากจารึกกลบนาโดยทั่วไป ส่วนจารึกแผ่นที่ 2 ให้ความรู้ในเรื่องจำนวนและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างวิหารในล้านนาสมัยโบราณ แม้เนื้อหาของจารึกทั้ง 2 แผ่นไม่ครบถ้วนสมบูรณ์และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของจารึกการสร้างวิหารที่ยังเหลืออยู่เท่านั้น แต่ก็สามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบการศึกษาประวัติของเมืองน่านในช่วงแรกที่อยู่ในอำนาจของพม่ารวมทั้งศึกษาประวัติของวัดพระธาตุแช่แห้งได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: จารึก, เจ้าฟ้าสาวัดดี, วัดพระธาตุแช่แห้ง

Abstract

The Chao Fa Savatthi inscription found at Wat Phra That Chae Haeng in Nan province is a Fak Kham script inscription on two wooden boards. These are 1) The inscription of the vihara construction at Phra That Chae Haeng, Board 1 (NN. 236), which specifies the year of the vihara's construction as the "Year of Dap Rao" in the Tai calendar, corresponding to CS 947 (BE 2128). 2) The inscription of the vihara construction at Phra That Chae Haeng, Board 2 (NN. 237). This inscription is known only from a photograph of a copied reproduction, but it has the same handwriting as Board 1, suggesting it's also an inscription by Chao Fa Savatthi. The age of both inscriptions can be estimated to around BE 2131, based on the year the vihara was completed. This was during the time when Phaya No Kham Chai Sathian Songkham was the ruler of Nan. The content of Board 1, besides narrating the vihara's construction, also reflects Lanna people's beliefs about relics and the legend of Phra Chao Liap Lok. It also mentions Buddhist predictions about Thao Kha Kan, the ruler of Nan, which differs from ordinary dedicatory inscriptions. Board 2 provides information about the quantity and materials used in vihara construction in ancient Lanna. Although the content of both inscriptions is incomplete and represents only a part of the remaining vihara construction inscriptions, they serve as valuable evidence for studying the early history of Nan when it was under Burmese control, as well as the history of Wat Phra That Chae Haeng.

Keywords: Inscription, Chao Fa Savatthi, Wat Phra That Chae Haeng

บทนำ

หลังจากที่พระนางวิสุทธิเทวีกษัตริย์องค์สุดท้ายของเชียงใหม่สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 2121 แล้ว พระเจ้าบุเรงนองได้ส่งเจ้าฟ้าสาวัดดีผู้เป็นโอรสมาครองนครเชียงใหม่ และหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนา เจ้าฟ้าสาวัดดี เดิมเป็นเจ้าเมืองตองอูหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองสาวัดดี ในพงศาวดารและตำนานพื้นเมืองน่าน ตลอดจนตำนานพระธาตุแช่แห้ง เรียกนามเจ้าฟ้าสาวัดดีต่างกันไปเช่น เจ้านรทามังคย เมงขานรทามังคย เจ้าสาวดี เจ้าฟ้าสาวะดี และเจ้าฟ้าสารวดี ดังหลักฐานที่กล่าวถึงนามและระบุว่าเป็นโอรสของพระเจ้าบุเรงนอง เช่น จารึกวัดเชียงมั่น (ชม. 1) พ.ศ. 2124 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 8 กล่าวว่า “...พระวรโอรสาธิราชเจ้าตนเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเชียงใหม่...” (ประเสริฐ ณ นคร และคณะ, 2551: 4) ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่าใน พ.ศ. 2121 พระนางวิสุทธิเทวีสิ้นพระชนม์ พระเจ้าบุเรงนองให้ลูกชื่อฟ้าสาวัดดีนรทามังคยมาครองเมืองเชียงใหม่ ดังความว่า “...ศักราช ๙๔๐ ปีเป็กย วิสุทธเทวีเจ้าจุตติ...ในศักราชเดียวกันนี้ฟ้ามังทราหื้อลูกตนชื่อฟ้าสาวัดดีนรทามังคยมากินเมืองเชียงใหม่...” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. วัยอาจ, 2547: 124) ในพงศาวดารโยนกกล่าวว่าพระองค์เป็นผู้ครองเมืองสาวดี ดังความว่า “...สมเด็จพระเจ้ากรุงหงสาวดีตั้งให้เจ้าเมงขานรทามังคย ผู้ครองเมืองสาวดีมาครองเมืองเชียงใหม่” (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2545: 642-643) และในโคลงมังทรารบเชียงใหม่กล่าวนามว่าเจ้าสาวดีนรทามังคย ว่าเป็นลูกฟ้า (ฟ้าหมายถึงฟ้ามังทราหรือพระเจ้าบุเรงนอง) ดังโคลงต่อไปนี้ (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงมังทรารบเชียงใหม่, 2552: 13)

“ลูนันยักเจื่องเจ้า	สาวถี
นรตรามังขอศรี	ลูกฟ้า
มาเสวยราชธานี	แทนแทน พระนี้
ทรงพวงพลข่างม้า	มากซำแถมถม”

เจ้าฟ้าสาวดีครองล้านนาโดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางเป็นเวลานานร่วม 30 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2121-2150 ซึ่งในช่วงดังกล่าวทางเมืองน่านมีผู้ครองเมือง 4 คน คือ พญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามที่พระเจ้าบุเรงนองส่งไปปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2103-2134 เจ้าเจตบุตรพรหมินทร์ พ.ศ. 2134-2140 พญาแขก (ขุนนางรักษาการ 3 ปี) พ.ศ. 2140-2143 เจ้าเจตบุตรพรหมินทร์ ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2143-2146 และเจ้าศรีสองเมือง พ.ศ. 2146-2158 และยังตรงกับพระมหากษัตริย์ กรุงศรีอยุธยาถึงสามพระองค์ คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พ.ศ. 2112-2133 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. 2133-2148 และสมเด็จพระเอกาทศรถ พ.ศ. 2148-2153

ในช่วงแรกที่เจ้าฟ้าสาวดีมาปกครองล้านนานั้น บ้านเมืองน่าจะสงบพอสมควรจึงได้พบจารึกที่แสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและการทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัดสำคัญของเจ้าฟ้าสาวดีทั้งที่จังหวัดเชียงใหม่และที่จังหวัดน่าน ที่จังหวัดเชียงใหม่พบจารึก 2 หลัก จารึกด้วยอักษรฝักขาม ภาษาไทยล้านนา หลักแรกได้แก่ จารึกวัดเชียงมั่น (ชม. 1) อายุ พ.ศ. 2124 ซึ่งเป็นจารึกสำคัญและเป็นที่ยึดกันดีเพราะบอกเล่าประวัติของเมืองเชียงใหม่และประวัติของวัดเชียงมั่นที่เล่าย้อนไปถึงสมัยพระยาเม็งราย หลักที่ 2 คือ จารึกวัดเกตการาม (ชม. 15) อายุ พ.ศ. 2124 ส่วนที่จังหวัดน่านเป็นจารึกบนแผ่นไม้ 2 แผ่น ที่จารึกด้วยอักษร ฝักขาม มีเรื่องราวเกี่ยวกับสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง จารึกแผ่นแรกคือจารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (นน. 236) ส่วนแผ่นที่ 2 คือจารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (นน. 237) ที่จะนำมาศึกษาในครั้งนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับจารึก

1. การอ่านและเผยแพร่จารึก

ครั้งที่ 1 การอ่านและเผยแพร่จารึกทั้ง 2 แผ่นนี้ พบครั้งแรกในหนังสือของ Auguste Pavie เรื่อง Mission Pavie. Indo-Chine 1879-1895. Etudes diverses II. Recherches sur l' Histoire du Combedge du Laos et du Siam. ค.ศ. 1898¹ (พ.ศ. 2441) หน้า 773-487 ซึ่งนับเป็นเวลานาน 114 ปีมาแล้ว ในหนังสือดังกล่าวได้นำเสนอคำปริวรรตจารึกเป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสโดยบาทหลวง M. Schmitt พร้อมกับภาพจำลองอักษรจากสำเนาจารึกสามหลักนี้รวมไว้ในหัวข้อ “XXIX, XXX, XXXI. Inscriptions Thaies” และมีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า “Calquées sur estampages de M. Archer, consul Britannique a Xieng-Mai” (หมายเลข 29 30 และ 31 จารึกไทย จำลองจากสำเนาจารึกของ M. Archer กงสุลอังกฤษประจำ เชียงใหม่) พร้อมระบุหมายเลขประกอบภาพ 4 ภาพ (จารึก 29 ภาพที่ 67 มี 3 ตอน, จารึก 30 ภาพที่ 68 มี 3 ตอน และจารึก 31 ภาพที่ 69 และภาพที่ 70) ในตอนต้นของบทความอธิบายลักษณะของจารึกไว้ว่าเป็นจารึกหินทราย และบอกที่มาของจารึกว่า พบในวัดบนเขาแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ (ดูภาพจารึกในภาคผนวก 3)

ครั้งที่ 2 พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ “ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 จารึกใน พิพิธภัณฑฯ เชียงใหม่” เมื่อพ.ศ. 2543 โดยคลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในหัวข้อ “1.7.2.1 วัดพระธาตุแช่แห้ง พ.ศ. 2128” ซึ่งได้เสนอคำปริวรรต คำอ่านและอธิบายศัพท์จารึกหมายเลข 29 และหมายเลข 30 ในการศึกษาจารึกหมายเลข 29 ใช้ภาพจารึกจากหนังสือของ Auguste Pavie ส่วนจารึกหมายเลข 30 ศึกษาจากจารึกบนแผ่นไม้และได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติที่มาว่า อาจารย์ไกรศรี

¹ นอกจากจารึก 3 หลักนี้แล้วในหนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์จารึกนาน อีก 1 หลัก คือ จารึกนางแสนพลัว สร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ (น.น. 5) รวมเป็น 4 หลัก และยังมีจารึกสุโขทัย 4 หลัก จารึกเชียงใหม่ 12 หลัก ในจำนวนนี้มีจารึกวัดเชียงมั่น (ขม.1) และจารึกวัดเกตการาม (ขม. 15) รวมอยู่ด้วย จารึกลำพูน 4 หลัก จารึก เชียงราย 2 หลัก และจารึกแพร่ 1 หลัก รวมเป็นจารึกของประเทศไทยทั้งสิ้น 27 หลัก

นิมมานเหมินท์ พบจารึกที่หลังวิหารวัดพระธาตุแช่แห้งแล้วนำไปเชียงใหม่ พ.ศ. 2531
นำไปไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ซึ่งกำหนดเลขทะเบียนวัตถุเป็น 37/2531
พร้อมกับให้ความเห็นว่าเป็นจารึกบนแผ่นไม้ไม่ใช่บนหินทรายและความคลาดเคลื่อนนี้
น่าจะเกิดจากความเข้าใจผิดของบาทหลวง M. Schmitt ซึ่งเป็นผู้อ่านจารึกมิได้เห็นตัว
จารึกจริง (ฮันส์ เพนธ์, พรรณเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม, 2543: 259-273)

ครั้งที่ 3 ทางคณะกรรมการโครงการวิจัยเรื่อง “การปริวรรตและชำระจารึก
ล้านนา” ได้ไปสำรวจจารึกและได้ถ่ายภาพจารึกบนแผ่นไม้ที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อ
พ.ศ. 2541 และได้นำมาอ่านเปรียบเทียบกับคำอ่านและภาพจำลองจารึกในหนังสือของ
Auguste Pavie ไว้แล้ว ต่อมาได้นำคำอ่านในหนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 จารึก
ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่มาศึกษาร่วมด้วย พบว่าเป็นจารึกหลักเดียวกันกับจารึก
หมายเลข XXX (30) จึงสันนิษฐานว่าจารึกหมายเลข 29 30 และ 31 เป็นจารึกแผ่นไม้
ไม่ใช่เป็นจารึกบนหินทราย พร้อมกันนั้นได้พิจารณาจารึกหมายเลข XXIX (29) เห็นว่ามี
ลักษณะตัวอักษรที่เป็นลายมือเดียวกันกับจารึกหมายเลข 30 และมีเนื้อหากล่าวถึง
จำนวนวัตถุต่าง ๆ ที่ใช้ในการปลูกวิหารจึงน่าจะเป็นจารึกเรื่องเดียวกัน ส่วนหมายเลข
31 มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปและมีได้ระบุชื่อผู้สร้างแต่มีรูปลักษณะอักษร
คล้ายคลึงกับจารึกแผ่นที่ 1 และ 2 รวมทั้งจารึกวัดเชียงมั่น (ชม. 1) ด้วย จึงถือว่าเป็น
จารึกร่วมสมัยกัน

เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่กล่าวถึงการสร้างวิหารในวัดพระธาตุแช่แห้งและการมี
ลักษณะอักษรฝักขามที่ร่วมสมัยกัน ประวัติการเคลื่อนย้ายจารึก ตลอดจนข้อมูลจาก
ตำนานพื้นเมืองน่านประกอบกันแล้ว ทางคณะกรรมการโครงการวิจัยเรื่อง “การ
ปริวรรตและชำระจารึกล้านนา” จึงมีความเห็นว่าจารึก 3 ทั้งแผ่นนี้เป็นจารึกของเมือง
น่านและทางหอสมุดแห่งชาติจึงได้กำหนดหมายเลขทะเบียนและชื่อจารึกดังนี้ จารึก
หมายเลข 30 เป็น นน. 236 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) จารึก
หมายเลข 29 เป็น นน. 237 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2) และจารึก

หมายเลข 31 เป็น นน. 238 จารึกการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นอุทิศเจดีย์² และได้พิมพ์เผยแพร่คำปริวรรต คำอ่าน พร้อมกับคำอธิบายศัพท์ของจารึกทั้ง 3 แผ่นในภาคผนวกของหนังสือจารึกล้านนา ภาค 2 จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ. 2551 (ประเสริฐ ณ นคร และคณะ, 2551: ภาคผนวก จ 541-582) อนึ่งในบทความนี้จะใช้ชื่อและทะเบียนจารึกตามหอสมุดแห่งชาติ

ครั้งที่ 4 เผยแพร่ในฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เรื่อง “จารึกบนแผ่นไม้กระดาน วัดพระธาตุแช่แห้ง : คำอ่านและปริวรรตรอบหลัง” ซึ่งศึกษาเฉพาะจารึกแผ่นที่ 1 (นน. 236) (นพวรรณ ภัทรมูล, 2561)

2. ลักษณะจารึก

จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1 นน. 236) มีจารึก 1 ด้าน จำนวน 21 บรรทัด ขนาดกว้าง 26.5 เซนติเมตร สูง 117.5 หนา 1 เซนติเมตร (ฮันส์ เพนธ์, พรหมเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม, 2543: 260) ตัวอักษรแบบสลักลึกลงไปบนแผ่นไม้ที่เดิมคงทารักไว้เพราะยังคงมีร่องรอยสีดาดติดอยู่บางแห่ง เข้าใจว่าจะเป็นกรรมวิธีการสลักแบบเดียวกับจารึกที่ฐานพระพุทธรูปไม้ของทางล้านนา สภาพของแผ่นไม้มีรอยร้าว แตกเป็นบางส่วน ตัวอักษรหลายตัวสึกกร่อนและบรรทัดสุดท้ายหักหายไปเกือบหมด ปัจจุบันจารึกแผ่นนี้เก็บรักษาไว้ในคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ (ดูภาพจารึกแผ่นที่ 1 ในภาคผนวก 2)

² ในบทความนี้มีได้นำจารึก นน. 238 จารึกการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นอุทิศเจดีย์มาศึกษาด้วยแม้ว่ารูปลักษณะอักษรในจารึกหลักนี้คล้ายคลึงกับอักษรในจารึก นน. 236 และ นน. 237 รวมถึงจารึกวัดเชียงมั่น (ชม. ก) ที่ตาม ทั้งนี้เพราะในจารึกมิได้ระบุชื่อผู้สร้างและศักราช รวมทั้งยังไม่อาจระบุได้ว่าจารึกของพระเจ้าสาวดี เพราะในพงศาวดารเมืองน่านมิได้ระบุว่าเจ้าฟ้าสาวดีให้สร้างพระพุทธรูป แต่อาจเป็นจารึกของพญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามซึ่งได้ปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุแช่แห้งด้วยเช่นกันก็ได้ และการที่พญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามเป็นผู้ที่พระเจ้าบุเรงนองส่งมาจากเชียงใหม่ให้มาครองเมืองน่านจึงน่าจะมีขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ ที่มาจากเชียงใหม่มาช่วยปกครองดูแลเมืองน่านด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขุนนางฝ่ายอาณาจักรซึ่งได้สร้างจารึก นน. 236 นน. 237 และจารึก นน. 238 ทั้งสามหลักนั่นเอง

ส่วนจารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2 นน. 237) มี 1 ด้าน 14 บรรทัด ปัจจุบันไม่พบจารึกแผ่นนี้แล้ว มีแต่ภาพของจารึกหมายเลข 29 ใน Mission Pavie. Indo-Chine 1879-1895. Etudes diverses II. Recherches sur l'Histoire du Combodge du Laos et du Siam ของ Auguste Pavie เท่านั้น จึงไม่อาจบอก ลักษณะและสภาพของจารึกได้ แต่ก็อาจคาดคะเนได้ว่าคงจะจารึกบนแผ่นไม้ที่มีขนาดใกล้เคียงกับจารึกแผ่นที่ 1 ทั้งนี้โดยพิจารณาจากขนาดและจำนวนตัวอักษรในแต่ละบรรทัดที่มีประมาณ 15-16 ตัวเท่ากับกับจารึกแผ่นที่ 1

3. เนื้อหาและอายุของจารึก

3.1 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1 นน. 236)

ใจความหลักของจารึกกล่าวถึงเจ้าฟ้าสาวตฤ ษัตรีย์เชียงใหม่ โปรดให้สร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้ง โดยมีลำดับใจความดังนี้

ตอนต้น บรรทัดที่ 1-10 ได้นำพุทธทำนายเกี่ยวกับแมงหมาเต่ามาเกิดเป็นท้าวขาก่านมาจารึกไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ 25 ปี ได้เสด็จจากเมืองวิเทหะ³ มาถึงแช่แห้งภูเพียง ประทับอยู่ที่ไม้ “สะโรง” (ลำโรง) ตรงมหาเจดีย์ พระองค์ทรงทำนายว่า “แมงหมาเต่า” จะได้เป็นพญาขาก่าน และจะได้รับจุพระธาตุของพระองค์ ณ ที่แห่งนี้ ดังความในจารึกว่า “พระเจ้า(เป็นพ)ระได้ชาวหัวสลา เดือนเทศน์มาแต่เมืองวิเทหะรอดแช่แห้งภูเพียง อยู่จิมไม้สะโรงที่ดมมหาเจดีย์ ทำนวยแมงหมาเต่าว่าจักได้เป็นพญาท้าวขาก่าน จักได้ประจุธาตุตกตาคในที่นี่...”

ตอนกลาง บรรทัดที่ 10-13 มีเนื้อหาต่อจากตอนต้นว่า ด้วยพุทธทำนายดังกล่าว มหาราชเจ้าเชียงใหม่จึงให้สร้างวิหารให้เหมาะสมกับที่พระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จมา ณ ที่แห่งนี้ ดังความในจารึกว่า “..มหาราชเจ้าเชียงใหม่ให้อสร้างพระหารหลังนี้ให้อสมอันว่าพระเจ้ามาอยู่ที่นี่...”

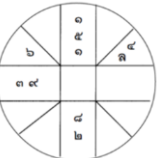
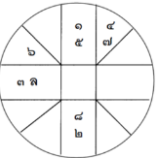
³ หมายถึงเมืองหนองแส เมืองหลวงของอาณาจักรน่านเจ้า ปัจจุบันคือเมืองคำหลี่ ในมณฑลยูนนานของประเทศจีน

ตอนท้าย บรรพทิศที่ 13-21 บอกวันเวลาและฤกษ์ยามที่สร้างวิหารว่า “...ปีดับเร้า เดือนเจ็ด แรมสี่ค่ำ เม็งวันพุธ ไทยกัตเปล้า ดิถีสาม นาทีสามสิบสอง ริกสิบเจ็ดนาทิสาว เจ็ด โยคในสิบแปดนาทิสิบสาม ยามแถรเที่ยงวันสามบาทน้านา(ที่แลปลุกพระหาน)... ” ซึ่งปีและวันหนไทยที่สร้างวิหารว่า ปีดับเร้า เดือนเจ็ด แรมสี่ค่ำ เม็งวันพุธ ไทยกัตเปล้า นั้น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้คำนวณไว้ว่า ตรงกับวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2128 และในปีดังกล่าวตรงกับสมัยที่เจ้าฟ้าสาวดีเป็นผู้ครองเชียงใหม่ ดังนั้น คำว่า “**มหาราชเจ้าเชียงใหม่**” ผู้ให้สร้างวิหารก็คือเจ้าฟ้าสาวดีนั่นเอง (ดูคำอ่านจารึก และคำอธิบายศัพท์ในภาคผนวก 4)

จากการเปรียบเทียบเนื้อหาจารึกที่กล่าวมาทั้งหมดนี้กับขนบการเขียนจารึก กัลปนาที่มักจะมีลำดับดังนี้ ตอนที่ 1 ขึ้นต้นด้วยดวงชาตา ศักราชวันเดือนปี ตอนที่ 2 กล่าวถึงผู้กัลปนา สาเหตุที่ทำให้เกิดการก่อสร้างหรือการกัลปนา ตอนที่ 3 รายละเอียดของสิ่งก่อสร้างหรือสิ่งที่กัลปนา และตอนที่ 4 กล่าวท้ายที่อาจเป็นคำสั่งหรือคำอธิษฐาน ทำให้เห็นว่าจารึกแผ่นนี้ขาดข้อความขึ้นต้นจึงสันนิษฐานว่าจารึกแผ่นนี้ น่าจะเป็นตอนที่ 2 ของจารึกทั้งหมด

3.2 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2 นน. 237)

จารึกแผ่นนี้เริ่มต้นด้วยดวงของวิหาร ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นครได้พิจารณาแล้วให้ความเห็นว่าน่าจะคัดลอกตัวเลขบางตัวผิดเพราะตัวเลขของดวงดาวอยู่ซ้ำกัน หรืออยู่ผิดตำแหน่ง เช่น ในราศีเมษ มี เลข 1 พระอาทิตย์ อยู่ 2 ตัว และเลข 4 พระพุทอยู่ห่างกับเลข 6 พระศุกร์ 3 ราศี ซึ่งที่ถูกต้องจะอยู่ห่างกัน 2 ราศีเท่านั้น ท่านจึงได้คำนวณดวงใหม่ โดยให้ เลข 4 กับ 6 (พระพุทและพระเสาร์) มาอยู่ในราศีมีน เปลี่ยนเลข 9 เป็นลัคนา (เขียนด้วยตัว ล อักษรธรรมล้านนา) และเปลี่ยนลัคนาเป็นเลข 7 (พระเสาร์) ดังจะเปรียบเทียบดวงในหนังสือ Mission Pavie และดวงที่สันนิษฐานใหม่ต่อไปนี้

ดวงตามหนังสือ Mission Pavie	ดวงที่สันนิษฐานใหม่
 	
๑ พระอาทิตย์และ ๕ พุทธสถูปอยู่ราศีเมษ ๒ พระศุกร์อยู่ราศีเมถุน ๓ พระอังคารและ ๔ พระเกตุอยู่ราศีกรกฎ ๔ พระราหู และ ๒ พระจันทร์อยู่ราศีตุล ๕ พระพุธ และ ลัคนาอยู่ราศีกุมภ์	๑ พระอาทิตย์และ ๕ พุทธสถูปอยู่ราศีเมษ ๒ พระศุกร์อยู่ราศีเมถุน ๓ พระอังคารและ ลัคนาอยู่ราศีกรกฎ ๔ พระราหู และ ๒ พระจันทร์อยู่ราศีตุล ๕ พระพุธและ ๗ พระเสาร์อยู่ราศีมีน

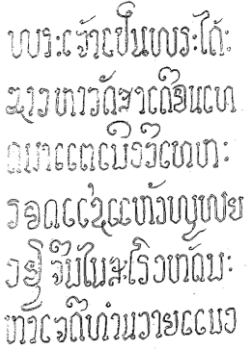
ต่อจากดวงก็เป็นกรบอกค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง เริ่มจากค่าใช้จ่ายในการไปเอาไม้ (ชักลากออกจากป่า) ค่าตัดไม้ ค่าแกะสลัก จำนวนและราคาของวัสดุที่ใช้ ได้แก่ อิฐ 7,700 ก้อน 500 เงิน กระเบื้องดินมุงหลังคา 4,500 ก้อน 400 เงิน รวมค่าปลูก 105 บาทเงิน ก้อนกรวด 3 ไร่ สะทหาย 660 เงิน ปูน สองต้อ 9 ล้าน 7 แสน น้ำอ้อย 650 เงิน รัก 1,307 บาท 1 เพื่อง ตีบุก 500 เงิน ตะปูเหล็กขนาดใหญ่ แสน 9 พัน 5 ร้อยน้ำ และสุดท้ายเป็นค่าขาด 120 เงิน (ดูคำอ่านและคำอธิบายศัพท์ในภาคผนวก 5)

จากเนื้อหาที่กล่าวมาจะเห็นว่ายังไม่จบความ จารึกแผ่นนี้น่าจะเป็นแผ่นที่ 1 ควร มีจารึกแผ่นที่ 2 ต่อ ส่วนลักษณะอักษรในจารึกหลักนี้เหมือนกับจารึกแผ่นที่ 1 จึงสันนิษฐานว่าน่าจะจารึกขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันซึ่งก็น่าจะเป็นปีที่สร้างพระวิหารเสร็จ คือ พ.ศ. 2131 ตามที่ระบุไว้ในตำนานพื้นเมืองน่าน

จะเห็นได้ว่าจารึกทั้ง 2 แผ่นนี้มีเนื้อหาไม่ครบถ้วน สันนิษฐานว่าจารึกแผ่นอื่น ๆ คงจะสูญหายหรือถูกทำลายไปหมด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจารึกด้วยแผ่นไม้จึงชำรุดเสียหายได้ง่าย และขาดผู้รักษาดูแล เพราะในเวลาต่อมาวัดพระธาตุแช่แห้งชำรุดทรุดโทรม ทั้งเกิดจากแผ่นดินไหวและบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามกับพม่าหลายครั้ง ดังมีความกล่าวไว้ในราชวงศ์ปกรณ์ พงศาวดารเมืองน่านว่า ตั้งแต่ครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22-23 พม่าได้เผาทำลายบ้านเมืองและวัดวาอารามรวมทั้งกวาดต้อนคนเมืองน่านไปพม่า และไปอยู่เชียงแสนหลายครั้ง จนเมืองน่านกลายเป็นเมืองร้าง ทรุดโทรมเสียหายไม่มีท้าวพญาปกครอง ไพร่บ้านพลเมืองเพราะต่างก็พากันหนีแอบซ่อนอยู่ตามป่าตามเขา (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2545: 272-287)

4. ลักษณะอักษร

เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรฝักขามในจารึกแผ่นที่ 1 กับจารึกแผ่นที่ 2 แล้วพบว่าเหมือนกันมากและน่าจะเป็นลายมือเดียวกัน และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับจารึกของพระเจ้าสาวัดถิ์ ได้แก่จารึกวัดเชียงมั่น (ชม. 1) และจารึกวัดเกตการาม (ชม. 15) อายุ พ.ศ. 2124 ก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกันแต่เป็นคนละลายมือ และการที่มีรูปอักษรคล้ายคลึงกันนั้นน่าจะเป็นเพราะขุนนางฝ่ายอาลักษณ์ที่สร้างจารึกนั้นมาจากเชียงใหม่พร้อมกับพญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามผู้ซึ่งพระเจ้าบุเรงนองให้มาครองเมืองน่านจึงน่าจะมีขุนนางเชียงใหม่ตำแหน่งต่าง ๆ ติดตามมาด้วยเพื่อช่วยดูแลบ้านเมือง ดังนั้นจึงถือว่าเป็นจารึกร่วมสมัยกันได้ และอาจสันนิษฐานอายุของจารึกแผ่นที่ 1 และแผ่นที่ 2 ตามปีที่สร้างวิหารเสร็จได้ว่าประมาณ พ.ศ. 2131 (ดูภาพจารึกวัดเชียงมั่นและจารึกวัดเกตการามในภาคผนวก 1) ดังนั้นจะนำข้อความบางตอนในจารึกมาเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

ภาพและคำอ่านจารึกแผ่นที่ 1 บรรทัดที่ 1-6	ภาพและจารึกแผ่นที่ 2 บรรทัดที่ 1-6
	
1. พระเจ้าเป็นพระ ได้ 2. ชาวหัววัดสาเดือนเท- 3. ศน์มาแต่เมิงวิเทหะ 4. รอดแซ่แห่งภูเพีย- 5. งอยู่จิมไม้สะโรงทตม- 6. หาเจตียทำนวายแมง	1. จำเอาไม้พันทร้อยเงิน 2. ตัดพันทร้อยเงิน ต้องส- 3. ามร้อยห้าบาทเงิน ดินจีเจ้- 4. ดหมื่นเจ็ดพันก่อนจ่าย 5. ห้าร้อยเงิน ดินขอใหม่สี่หมื่น- 6. นห้าพันก่อนค่าสี่ร้อยเงิน
ภาพและคำอ่านจารึกวัดเชียงมั่น ด้าน 1 บรรทัดที่ 18 - 19	
	
18. คีทั้งมวลได้ถวายพระวรโอรสาธิราชเจ้า ตนเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองพิงซี- 19. ยงใหม่ วันเสด็จมาไหว้แก้วทั้งสามในวิหารเชียงมั่น ต่อหน้าพระสงฆ์	

การศึกษาด้านสารัตถะ

ในด้านสารัตถะหรือประเด็นสำคัญของจารึกทั้ง 2 แผ่นนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการสร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งของเจ้าฟ้าสาววดี และศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับท้าวขาก่าน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งของเจ้าฟ้าสาววดี

เรื่องราวการสร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งของเจ้าฟ้าสาววดี นอกจากจะกล่าวไว้ในจารึกสร้างวิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) ยังพบเรื่องราวที่ละเอียดมากขึ้นในพงศาวดารเมืองน่านและในตำนานพระธาตุแช่แห้งว่าเมื่อ พ.ศ. 2123 เจ้าฟ้าสาววดีเจ้าเมืองเชียงใหม่มะไปล้านช้างได้มาพักที่วัดพระธาตุแช่แห้ง ได้ทราบตำนานพระธาตุแล้วก็บังเกิดความศรัทธาจึงมีอาชญาให้พญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามสร้างวิหารโห่งดงามเหมาะสมแก่ตำนานนั้น และในตำนานพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ให้รายละเอียดการก่อสร้างว่า ให้อาราธนาพระมหาสังฆราชาเจ้าศรีบุญเรืองไปอยู่วัดพระธาตุแช่แห้งและขอให้เอาข้าพระและชาววัดสร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งให้สวยงาม พญาหน่อคำไชยเสถียรสงครามมอบให้เป็นงานของพระมหาสังฆราชาเจ้า ได้รวมตระเตรียมไม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2124 โดยมีสมเด็จพระสังฆราชาวัดหลวงเมืองพ้อมาเป็นประธานการก่อสร้าง จนถึง พ.ศ. 2127 ได้รื้อวิหารหลังเก่า แล้วปลูกวิหารหลังใหม่ในปีถัดมา พ.ศ. 2128 ซึ่งตรงกับปีหนไท่ที่บอกไว้ในจารึก ดำเนินการก่อสร้างประมาณ 5 ปี จนถึง พ.ศ. 2131 จึงแล้วเสร็จดังความต่อไปนี้ (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 20)

...ลักกพพได้ ๔๔๒ ตัว ปีกตลี เดือน ๓ แรม ๒ ค่ำพระญาเชียงใหมเจ้าฟ้าสาววดีไปล้านช้าง ท้อราทณามหาสังฆราชาเจ้าศรีบุญเรืองไปอยู่วิหารแช่แห้ง ถ้ามาไหว้พระธาตุตามตำนานแล้ว เจ้าฟ้าสาววดีขอท้อมหาสังฆราชาเจ้าเอาข้าพระเจ้า สิลบาลทั้งมวลสร้างพระวิหารท้อดิงตามตำนานพระเจ้ามาอยู่ที่น้ออิฐฐานไว้ ท้อเป็นที่ตั้งสาสนา ท้อชาวเราเจ้าพระญาน่านคำชูชู่ประการทေးว่าอัน พระญาหน่อคำเสถียรไชยสงครามไ้ภารด้วยการทั้งมวลในวัดแช่แห้งแก่มหาสังฆราชาเจ้าศรีบุญเรืองท้อชาววัดแรกเอาไม้วัดหัวที่ห้วยกาไ้ไม้ ๖๖ เหล่ม ในปีรงไส้ (พ.ศ. ๒๑๒๔) ชาวบ้านบุญเรืองมี ๑ คน บ้านแช่แห้ง ๔ คนแล ปีเต่าสะงัว (พ.ศ. ๒๑๒๕) สร้างน้ำบ่อแลโรงอาบ วัจจกฏี ท้อสมเด็จพระสังฆราชาเจ้าวัดหลวงเมือง

พ้อมายู่เป็นประธานแก่ช่างไม้ทั้งหลาย พ่อช่างไม้ ๘ คำนวณ มั่นทนพุทธเป็น
ประธานแก่ช่างไม้ทั้งหลาย

ปีกาเม็ด (พ.ศ. ๒๑๒๖) ชาวบ้านบุญเรืองและชาวแซ่แห่งเอาไม้ نارากได้ไม้
๘๖ เหลี่ยม

ปีกาบสัน (พ.ศ. ๒๑๒๗) เอาไม้ห้วยตม ปีกาบสันนั้น เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ
ลิดวิหารหลังเก่า

สักกพทได้ ๙๕๗ ตัว⁴ เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ วัน ๔ ไทยกุดเป่า ยามเที่ยงวัน
๓ บาทน้ำปลุกวิหารหลวงแซ่แห่งในปัดบร้า (พ.ศ. ๒๑๒๘) แลปีเปิกใจ
(พ.ศ. ๒๑๓๑) จึงแล้วบัวรวมแล...

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวการให้สร้างพระวิหารวัดพระธาตุแซ่แห่งของเจ้าฟ้าสาววดี
นั้นสอดคล้องตรงกันทั้งในจารึก พงศาวดารและตำนานต่าง ๆ และยังแสดงให้เห็นความเชื่อ
ในเรื่องพระเจ้าเลียบโลกและความเคารพศรัทธาต่อพระธาตุของเจ้าฟ้าสาววดีและ
คนเมืองในเมื่อนานอีกด้วย

2. การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับท้าวขาก่าน

2.1 ท้าวขาก่านในฐานะเจ้าเมืองน่าน

ในพงศาวดารและตำนานต่าง ๆ กล่าวไว้ตรงกันว่า ท้าวขาก่านได้มาเป็นเจ้าเมือง
น่าน ได้ 5 ปี และได้ปฏิสังขรณ์พระธาตุแซ่แห่งที่บนดอยภูเพียง ท้าวขาก่านเดิมเป็นเจ้า
ครองเมืองฝาง พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1884-2030) โปรดให้มาครองเมืองน่านเมื่อ
จุลศักราช 838 (พ.ศ. 2019) ในปี 2022 พวกแกว (ญวน) ยกทัพมาตีเมืองขว (หลวง
พระบาง) แล้วเลยเข้ามาในเขตของเมืองน่าน พระเจ้าติโลกราชได้เสด็จนำทัพหลวงไป
ช่วยรบและโปรดให้ท้าวขาก่านนำรู้พลจำนวนสี่หมื่นออกไปรบ ท้าวขาก่านรบอย่าง
เข้มแข็ง ได้ฆ่าพวกแกวแล้วตัดหัว นำช้างม้า ครอบครัวแกวมาถวายพระเจ้าติโลกราชเป็น

⁴ ควรเป็น ๙๕๗ ตัวจึงจะตรงกับปีดับร้า

จำนวนมาก ทำให้พวกแกวโกรธแค้นไม่ยอมถอยและยกทัพหนุนมาอีกมาก (สงวน โชติสุรรัตน์, 2556: 197) พระเจ้าติโลกราชไม่พอพระทัยด้วยเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควรจึงให้ท้าวขาก่านไปครองเชียงราย ในจุลศักราช 842 (พ.ศ. 2023) และให้ท้าวอ้ายยวมไปครองเมืองน่านแทน (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2545: 265) แต่ในพื้นที่เมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ว่า ท้าวขาก่านมาครองเมืองน่านในจุลศักราช 836 (พ.ศ. 2017) ท้าวขาก่านสร้างเจดีย์แล้วอยู่ได้ 3 ปี ก็ไปครองเชียงแสน เมื่อจุลศักราช 841 (พ.ศ. 2022) และท้าวอ้ายยวมมาครองเมืองน่านต่อ (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 15-18)

2.2 การปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งของท้าวขาก่าน

การปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งที่บันดอญเพียงของท้าวขาก่านนั้นมีความเล่าในตำนานพระธาตุแช่แห้งว่า ท้าวขาก่านให้หมื่นในคำรอมไปทำราชการถวายพระเจ้าติโลกราชที่เมืองเชียงใหม่ ในวันที่ไปกราบทูลลากลับเมืองน่าน หมื่นในคำรอมได้พบกับพระมหาเถรเจ้าชิริโพธิ เมื่อพระมหาเถรเจ้าชิริโพธิทราบว่ามีหมื่นในคำรอมเป็นคนเมืองน่าน จึงได้สอบถามว่าที่ภูเพียงมีพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าตามตำนานของลังกาหรือไม่ หมื่นในคำรอมตอบว่ามีจอมปลวกอยู่ในกลางป่าไผ่ไม้ใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งเหมือนจะมีมาตั้งแต่สมัยปู่ทวดแล้ว เมื่อได้ทราบเช่นนั้นพระมหาเถรเจ้าชิริโพธิ ก็มีความยินดีว่าตรงกับตำนานของลังกาจึงได้มอบเทียน 20 เล่ม และตำนานที่ท่านได้นำมาจากลังกาให้หมื่นในคำรอม ซึ่งก็ได้นำความและของทั้งหมดมาถวายท้าวขาก่าน ท้าวขาก่านจึงให้คนทั้งหลายแผ้วถางบริเวณจอมปลวกบนภูเพียงจนโล่งเตียนแล้วก็ได้ปักเทียน ธง และเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ แล้วต่างก็คอยเฝ้าดูจนตลอดคืน จึงได้เห็นอัศจรรย์ที่พระธาตุเปล่งปาฏิหาริย์รุ่งเรืองขึ้น ท้าวขาก่านให้ขุดจอมปลวก เมื่อขุดลึกลงไป 1 วา ก็พบก้อนหินขนาดใหญ่ (ที่ว่าเป็นก้อนหินนั้นในตำนานอธิบายว่าในสมัยพระยาگانเมืองได้นำพระธาตุและพระพิมพ์ใส่ลงในเต้าปูนสำริดแล้วพอกด้วย สะทหายเงินจนเป็นก้อนกลม) เมื่อทุบให้แตกจึงพบเต้าปูนสำริดขนาดใหญ่มีฝาปิดสนิทอยู่ (ตำนานบางเล่มว่าเป็น อุบ หมายถึง ผอบ) และได้พยายามเปิดแต่เปิดไม่ได้จึงให้ผ้าขาวเชยงคม (บางแห่งว่าเชยงโคม) มาเปิด ก็พบพระธาตุเจ้า 7 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ และพระพิมพ์

ทองคำ 20 องค์ ท้าวขาก่านได้นำพระธาตุไปไว้ในหอปิฎกกรมช่วงหลวง (ช่วง หมายถึง ลานกว้าง บริเวณ สนาม) แล้วให้คนไปกราบพูลพระเจดีย์โลกราชให้ทราบ และพระองค์โปรดให้บรรจุพระธาตุไว้ที่เดิม ท้าวขาก่านจึงนำพระธาตุและของทั้งหมดไปบรรจุไว้ที่เดิม บนคอยฏเพียงแล้วก่อเจดีย์สูง 6 วาครอบไว้ พระธาตุที่พบนี้เป็นพระธาตุที่พระยากานเมืองนำมาจากเมืองสุโขทัย⁵ (ราชบัณฑิตยสภา, 2474: 15-17)

2.3 ท้าวขาก่านตามพุทธตำนาน

ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกกล่าวถึงเรื่องราวการที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาเมืองน่าน และได้มีพุทธทำนายเกี่ยวกับชื่อของเมืองน่านและพระธาตุที่จะมาประดิษฐานที่เมืองน่านไว้ แต่มีได้กล่าวถึงพุทธทำนายเกี่ยวกับแมงหมาเต่ามาเกิดเป็นท้าวขาก่าน ดังในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระเกิด กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จมายังเมืองน่านไว้ในตอนที่ 8 ว่า หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาที่ลำปางแล้ว ได้เสด็จมายังเมืองน่าน ถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง พระองค์จะทรงน้ำ มีพญาม่านคนหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าเมืองกับนางเทวีได้นำผ้าขาวมาถวายเพื่อให้เป็นผ้าอาบน้ำ เมื่อทรงใช้ผ้าเสร็จแล้วผ้าก็กลายเป็นแผ่นทอง จากนั้นพญาม่านจึงสั่งให้นางเทวีไปนำอาสนะพร้อมกับข้าวน้ำอาหารมาถวายพระพุทธเจ้า

⁵ ตามตำนานพระธาตุแช่แห้งกล่าวถึงการประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธเจ้า 4 ครั้งดังนี้

ครั้งที่ 1 ประดิษฐานพระเกศาธาตุที่พระพุทธเจ้าประทับไว้ให้เมื่อครั้งเสด็จเลียบโลกมายังคอยฏเพียงแช่แห้งพร้อมกับพระอานนท์ โดยบรรจุไว้ในโกศฝังในหลุมลึก 30 วา ซึ่งความเชื่อนี้ยังคงอยู่จนถึงพุทธศตวรรษที่ 25 เพราะพบหลักฐานจากจารึกวัดพระธาตุแช่แห้ง 2 หลักคือ จารึกที่ธรรมาสน์ จุลศักราช 1257 (พ.ศ. 2438) เรียกพระธาตุแช่แห้งว่า “มหาธาตุเกศา” และจารึก นน. 11 จารึกวันฉลองพระวิหารหลวงเจ้าพู่เพียง จุลศักราช 1267 (พ.ศ. 2448) เรียกว่า “มหาเจดีย์เกศาธาตุ”

ครั้งที่ 2 เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพาน และถวายพระเพลิงแล้วพระอรหันต์ได้นำพระธาตุข้อมือด้านซ้ายและธาตุย่อยเต็มแครง (กระจาด) มาบรรจุลงในหลุมลึก 20 วาเหนือพระเกศาธาตุ

ครั้งที่ 3 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาโปรดสร้างพระธาตุจำนวน 84,000 องค์ (น่าจะหมายถึงพระสถูปจำลอง) และได้นำมาบรรจุในหลุมลึก 10 วาเหนือพระธาตุที่บรรจุในครั้งที่ 2

ครั้งที่ 4 ในราว พ.ศ. 1902 พระยากานเมือง เจ้าเมืองบัวได้ประดิษฐานพระธาตุที่นำมาจากสุโขทัย 7 องค์ พร้อมกับพระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์.

โดยเร็ว นางเทวีกีก็กลับไปเตรียมอาหารเป็นเวลาค่อนข้างนาน พญาม่านร้อนใจจึงรีบไปนำอาหารมาถวาย หลังจากเสวยเสร็จแล้วพระพุทธเจ้าทรงทำนายว่านางเทวีกีไปนำอาหารเป็นเวลานาน เมืองนี้จะได้อัศวิน “น่าน” ภายหน้าจะเป็นชื่อ “น่าน” และควรเป็นที่ตั้งพระศาสนา พญาอโศกได้ทูลขอพระธาตุ พระพุทธเจ้าจึงทรงลูบพระเศียรแล้วประทานพระเกศาธาตุ 1 เส้นแก่พญาอโศก พญาอโศกได้มอบให้พญาม่าน นำไปใส่ในอุบะทองอุบะแก้วแล้วใส่ลงในคนโททองแล้วประดิษฐานคนโทลงในกลุ่กลางหลุมที่ลึก 100 วา พญาม่านและนางเทวีกีใส่ทองบูชาคนละ 3 แสน ส่วนคนทั้งหลายก็ใส่ข้าวของบูชา 7 แสน พระอินทร์ก็ไต่ย่นต์ผัด (กงจักร) ไว้ เมื่อถมหลุมมิดแล้วก่อเจดีย์สูง 3 ศอกครอบไว้ และพระพุทธเจ้าตรัสว่าเมื่อพระองค์นิพพานไปแล้วให้นำพระธาตุข้อมือซ้ายของพระองค์มาไว้ที่แห่งนี้ (สุตแดน วิสุทธิลักษณะ และณัฐพงษ์ ปัญจบุรี, 2565: 156)

ดังนั้นจึงอาจสันนิษฐานได้ว่าพุทธทำนายเกี่ยวกับเมงหมาเต่ามาเกิดเป็นท้าวขาก่านในตำนานพระธาตุแช่แห้งนั้น น่าจะเป็นการขยายความจากตำนานพระเจ้าเสียบโลกให้สอดคล้องกับเรื่องราวของเจ้าเมืองน่านที่ชื่อว่าท้าวขาก่าน ท่านได้ปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งต่อจากพระยากานเมือง และมีความเก่งกล้าสามารถในการรบช่วยป้องกันเมืองน่านจากการรุกรานของพวกแควได้ พุทธทำนายดังกล่าวมีใจความตรงกันในหลายฉบับว่า ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จจากเมืองฮ่อวิเทหะพร้อมกับพระอานนท์มายังคอดยภูเพียง ประทับอยู่ใต้ร่มไม้สำโรง มีพราหมณ์ผู้หนึ่งมาจากบ้านห้วยไคร้พร้อมกับข้าชาย เห็นพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ จึงใช้ข้าชายกลับไปเอาลูกสมอที่แช่ไว้ที่บ้านมาถวายพระพุทธเจ้า ข้าชายไปนานมากกว่าจะนำลูกสมอมาถวายพระพุทธเจ้า ในขณะที่มีเมงหมาเต่า (บางแห่งว่า เมงหมาเต่า) ตัวหนึ่งออกจากที่อยู่ของตนแล้วก็โน้มหัวพระบาทพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแย้มพระสรวล พระอานนท์ทูลถามถึงเหตุที่แย้มพระสรวล พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว พระธาตุของพระองค์จะมาประดิษฐาน ณ ที่แห่งนี้ตราบ 5 พันพระวัสสา บ้านห้วยไคร้จะเป็นเมืองชื่อว่า เมืองน่าน ที่แห่งนี้จะได้ชื่อว่า แช่แห้ง เมงหมาเต่าตัวนี้จะได้เป็นพญาครองเมืองชื่อว่าท้าวขาก่าน เพราะมีขาลายด้วยน้ำหมึก จะได้บำรุงพระพุทธศาสนาในภายหน้า ส่วนพราหมณ์จะได้เกิดเป็นอุบาสกคนหนึ่งที่จะช่วยบำรุงพระพุทธศาสนา

(ราชบัณฑิตยสภา, 2474: 6) นอกจากนี้ในตำนานยังได้ย้าถึงพุทธทำนายนี้ไว้หลายแห่ง เช่น ตอนท้ายที่กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งของท้าวขาก่านก็กล่าวว่า ท้าวขาก่านคือเมงหมาเต่าที่ออกมากราบพระบาทพระพุทเจ้าที่ไม่สำโรงและพระพุทเจ้าทรงแยมพระสรลนนั้น ผ้าขาวเชียงคมคือพราหมณ์ผู้ถวายหมากสมอแด่พระพุทเจ้า

ส่วนการสักราชลายของท้าวขาก่านนั้นในตำนานก็ได้อธิบายไว้ในตอนที่กล่าวถึงรูปร่างลักษณะของท่านว่าเป็นท่านชายฉกรรจ์ที่เก่งกล้า อดอาจ ว่องไว มีรูปงาม มีผิวดำแดง รอบขาทั้งสองข้างสักหมึกรูปพระยานาคและเครือวัลย์ไปจนถึงน่อง ดังความในพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด (สรสวดี อ่องสกุล, 2539: 15) ว่า “ส่วนตนท้าวขาก่านนั้นได้เป็นเมงหมาเต่า⁶ ออกมาไหว้พระเจ้าที่พุเพียงวันนั้น ตนท้าวควรอัสสัจ(อัสจรรย) ผิวท้าวดำแดง ขาท้าวลายน้ำหมึกเกี่ยวขาไปหลายหลาก เปรูปพระยานาคแลเครือวัลย์เกี่ยวขาไปถึงน่อง ...” (เมง แปลว่า เมล่ง, เกี่ยว แปลว่า พันรอบ, เครือวัลย์ แปลว่า เถาวัลย์, ถึง แปลว่า ถึง)

คงเป็นด้วยเหตุที่ท้าวขาก่านสักราชลายจนถึงน่องผู้คนจึงเรียกชื่อท่านตามลักษณะอันโดดเด่นของท่านว่า “ท้าวขาก่าน” (ก่าน แปลว่า ลายทางมักเป็นลายสีดำ) อีกทั้งเป็นผู้ที่ได้ปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้ง จึงได้นำเรื่องท้าวขาก่านไปแต่งเติมเป็นพุทธทำนายในตำนานพระธาตุแช่แห้งในภายหลังสมัยของท่าน คือหลัง พ.ศ. 2022 ไปแล้ว

พุทธทำนายนี้คงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและเชื่อถือกันมากจึงได้นำมาจารึกไว้ในจารึกแผ่นที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2131 เช่นนี้ หากแต่เรื่องพุทธทำนายนั้นเป็นที่เข้าใจกันดีในปัจจุบันว่ามิได้เกิดขึ้นจริง และเรื่องนี้อาจเป็นจริงได้คือการสักหมึกตามขาและจนถึงน่องจนลายไปหมดของท้าวขาก่าน การสักหมึกหรือที่ทางล้านนาเรียกว่า “สับหมึก” นั้น

⁶ เมงหมาเต่าหรือเมงหมาเต่านี้ได้มีผู้สันนิษฐานไว้ดังนี้ สวงน โชติสุขรัตน์ ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ในตำนานพระธาตุแช่แห้งที่ท่านปริวรรตว่า คือ หมาร่า หรือเรียกว่า เมงใบดิน (2556: 332) ส่วนในหนังสือประชุมจารึกล้านนาเล่ม 4 จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงใหม่ ให้คำอธิบายไว้ว่า เมงหมาเต่า เมล่งปิกแข็งปิกมีสีเหลืองหรือแดงมีจุดสีดำเล็ก ๆ อาจจะคล้ายหรือเป็นอันเดียวกันกับเมล่งเต่าทองของภาคกลาง (ฮันส์ เพนธ์ พรหมเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม, 2547: 267)

น่าจะเป็นค่านิยมและความเชื่อของคนในสมัยนั้นว่าจะทำให้อยู่คงกระพันและเป็นที่ยอมรับของผู้หญิงว่าเป็นชายที่เข้มแข็งและกล้าหาญ ชายในลำนานจึงนิยมสักคาถา ยันต์ รูปสัตว์ หรือลวดลายต่าง ๆ ด้วยหมึกสีดำ หรือสีแดง ตามเนื้อตัว แขน ขา บางคนสักตั้งแต่เอวลงมาถึงใต้หัวเข่า ส่วนสาเหตุที่ทำให้ชายหนุ่มในลำนานต้องสักขาลายนั้น สว่น โชติสุขรัตน์ (2512: 153) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ไทยยวน-คนเมืองว่า ใน พ.ศ. 2313 โปมะยง่วนหรือที่คนเชียงใหม่เรียกว่า โปหัวขาว ขุนนางพม่าที่มาปกครองเชียงใหม่ได้สั่งให้ชาวเมืองสักขาลายและให้ผู้หญิงชาวกรูหุใส่ผ้าผืนตามธรรมเนียมแบบพม่า หากผู้ใดไม่ทำตามจะถูกกล่าวหาว่าไม่ซื่อพม่าและถูกลงทัณฑ์จนถึงชีวิต แต่ที่กล่าวมานี้ก็เป็นเหตุการณ์หลังจากสมัยของท้าวขาก่านครองเมืองน่าน (พ.ศ. 2019 - 2023) ร่วมร้อยปี แสดงว่าการสักหมึกนั้นมามีมาก่อนเป็นเวลานานแล้ว อย่างไรก็ตามการสักขาลายตั้งแต่เอวลงมาถึงใต้หัวเข่านั้นคงมีต่อเนื่องกันเรื่อยมา จนคนทางภาคกลางเรียกชาวลำนานว่า “ลาวพุงดำ” หรือมีคำกล่าวถึงลักษณะการสักของคนพม่าและคนลำนานว่า “ลาวขาก่าน ม่านขาลาย” แม้ว่าการสักขาลายจะไม่เป็นที่นิยมของชายหนุ่มภาคเหนือโดยทั่วไปมานานแล้ว แต่ก็ยังคงมีการสักขาลายในกลุ่มผู้รักการสักอยู่จนถึงปัจจุบัน

สรุป

จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) กล่าวถึงมูลเหตุที่สร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งของเจ้าฟ้าสาวัดติว่าเพราะเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมา โดยเริ่มต้นจารึกด้วยการเล่าถึงพุทธทำนายเกี่ยวกับแมงหมาเต่ามาเกิดเป็นท้าวขาก่านเจ้าเมืองน่าน และวันเดือนปีที่สร้างวิหาร ในจารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2) กล่าวถึงค่าใช้จ่ายและวัสดุที่ใช้ในการสร้างวิหารจึงจะเป็นส่วนหนึ่งของจารึกแผ่นที่ 1 จารึกทั้งสองแผ่นนี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของเมืองน่านและมีเนื้อหาที่น่าสนใจที่ต่างไปจากจารึกกลปนาโดยทั่วไป จากลักษณะอักษรฝักขามของจารึกทั้ง 2 แผ่นที่เป็นลายมือเดียวกัน และมีความคล้ายคลึงกับจารึกวัดเชียงมั่นและจารึกวัดเกตการามของเจ้าฟ้าสาวัดติ ทำให้สันนิษฐานอายุของจารึกทั้ง 2 แผ่นได้ว่าน่าจะสร้าง

ขึ้นเมื่อสร้างวิหารแล้วเสร็จประมาณ พ.ศ. 2131 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เมืองน่านตกอยู่ในอำนาจพม่า

การสั่งให้สร้างวิหารที่วัดพระธาตุแช่แห้งของเจ้าฟ้าสาวัตถี นอกจากจะสะท้อนภาพว่าเป็นผู้ปกครองที่ดีและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้แก่แผ่นดินล้านนาแล้ว ยังสะท้อนความเชื่อเรื่องพระเจ้าสิบโลกและความเคารพศรัทธาพระบรมสารีริกธาตุของชนล้านนาที่ยังคงสืบมาจนถึงปัจจุบันอีกด้วย อย่างเช่นพระธาตุแช่แห้งแห่งนี้ตามคติความเชื่อเรื่อง “ธาตุ”⁷ นั้น ถือกันว่าเป็นพระธาตุประจำปีเหมา (ปีเถาะ) และเชื่อกันว่าหากคนที่เกิดปีเถาะได้มาสักการะบูชาและทำนุบำรุงพระธาตุก็จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ซึ่งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเข้าวัดมากขึ้น

⁷ พจนานุกรมล้านนาไทย-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ให้คำอธิบายว่า ธาตุ (จุธาตุ) เป็นคำกริยาหมายถึงอาการที่วิญญานซึ่งกำลังจะเกิดนั้นแปรสภาพจากความเป็น “ดาวกลาย” มาเป็น “ดาวอวยวด” หล่นลงมาขุหรือพักอยู่กับธาตุคือเจตียหรือปุชนียวัตถุที่กำหนดไว้ก่อนสถิตอยู่ที่กระหม่อมของพ่อก่อนจะเคลื่อนไปปฏิสนธิ ทั้งนี้ผู้ที่เกิดในแต่ละปีจะต้องบูชา ศาสนวัตถุนั้น ๆ เป็นพิเศษเฉพาะตน (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547: 220)

รายชื่อพระธาตุประจำปีเกิด (บุปผา คุณยศยิ่ง, 2542: 1883-1887)

ปีไฉ่ (ชวด)	พระธาตุจอมทอง จ.เชียงใหม่
ปีเป่า (ฉลู)	พระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
ปียี่ (ขาล)	พระธาตุช่อแฮ จ.แพร่
ปีเหมา (กระต่าย)	พระธาตุแช่แห้ง จ.น่าน
ปีสี (มะโรง)	พระพุทธสิหิงค์หรือเจดีย์วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่
ปีไฉ่ (มะเส็ง)	สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ (พุทธคยา) หรือเจดีย์วัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่
ปีสง่า (มะเมีย)	พระธาตุตะไกอง (เจดีย์เขตกอง) เมืองร่างกุ้ง พม่า
ปีเม็ด (มะแม)	พระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่
ปีสัน (วอก)	พระธาตุพนม จ.นครพนม
ปีเร้า/เล่า (ระกา)	พระธาตุหริภุญชัย จ.ลำพูน
ปีเส็ด (จอ)	พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี หรือ พระธาตุอินแขวน พม่า หรือจัดเครื่องบูชาลอยกับโคมลอยในเทศกาลยี่เป็ง (ลอยกระทง)
ปีไค้ (กุน)	พระธาตุดอยตุง จ.เชียงราย

ส่วนเรื่องราวพุทธทำนายว่าแมงหมาเต่ามาเกิดเป็นท้าวขาก่านนั้นก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องการสืบทอดของชาวล้านนาว่าจะทำให้อยู่ยงคงกระพันและเป็นคนกล้าหาญ และเมื่อตัดเรื่องพุทธทำนายออกไปก็จะได้ความจริงตามพงศาวดารว่าท้าวขาก่านเป็นเจ้าเมืองน่านที่ได้ปฏิสังขรณ์พระธาตุแช่แห้งต่อจากพระยาขานเมือง รวมทั้งได้ใช้ความเก่งกล้าสามารถในการรบช่วยป้องกันเมืองน่านจากการรุกรานของพวกแก้วได้ ท้าวขาก่านจึงเป็นเจ้าเมืองน่านที่เป็นที่รู้จัก เคารพและกล่าวถึงมากองค์หนึ่งแม้จะครองเมืองน่านเพียง 5 ปีก็ตาม ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาลท้าวขาก่านเรียกชื่อว่า “ศาลเจ้าหลวงท้าวขาก่าน” ไว้ในบริเวณวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้กราบไหว้และรำลึกถึงด้วย

รายการอ้างอิง

- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 7**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- นพวรรณ ภัทรมูล. (2561). “จารึกบนแผ่นไม้กระดาน วัดพระธาตุแช่แห้ง : คำอ่านและปริวรรตรอบหลัง”. เข้าถึงเมื่อ 15 สิงหาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/inscriptions/articles/detail/19427>
- บุปผา คุณยศยิ่ง. (2542). “ชูชาติ.” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 4: 1883-1887.
- ประเสริฐ ณ นคร และคณะ. (2553). ภาคผนวก จ. “นน. 236 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1) นน. 237 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 2).” ใน **จารึกล้านนา ภาค 2 จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.
- พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงมังทรารบเชียงใหม่. (2552).** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2474). **ตำนานพระธาตุแช่แห้งเมืองน่าน**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์โท เจ้ามหาพรหมสุรธาดา (มหาพรหม ณ น่าน) เจ้าผู้ครองนครน่าน ปีมะแม พ.ศ. 2474).
- สวอน โชติสุรรัตน์. (2556). **ประชุมตำนานล้านนาไทย**. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2539). **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และณัฐพงษ์ ปัญจูรี. ปวีวรรตและอรรธาธิบาย. (2565). **ตำนานพระเจ้าเสียบโลกฉบับวัดพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. วัยอาจ. (2547). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์มบุคส์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฮันส์ เพนซ์, พรหมเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม. (2547). พิมพ์ครั้งที่ 2. “1.7.2.1 วัดพระธาตุแช่แห้ง พ.ศ. 2128.” ใน **ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 จารึกในพิพิธภัณฑสถาน เชียงใหม่**. เชียงใหม่: คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Bock, Carl. (1884). *Temples and Elephants: The Narrative of a Journey of Exploration Through Upper Siam and Lao*. Accessed 15 October 2022. Available from D-Library | National Library of Thailand, <http://digital.nlt.go.th/items/show/17225>.
- Conway, Susan. (2014). **Tai Magic Art of the Supernatural in the Shan States and Lanna**. Bangkok: River Books.
- Pavie, Auguste. (1898). “XXIX, XXX, XXXI. Inscriptions Thaïes.” In *Mission Pavie. Indo-Chine 1879-1895. Etudes diverses II. Recherches sur l’Histoire du Combodge du Laos et du Siam*. Paris: Ernest Leroux.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

ภาพจารึกวัดเชียงมั่น (ขม.1) ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-23 อักษรฝักขาม อายุ พ.ศ. 2124

ที่มา: สำเนาจารึกของภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพจารึกวัดเกตการาม (ชม. 15) ด้าน 2 บรรทัดที่ 32-41

อักษรฝักขาม อายุ พ.ศ. 2124

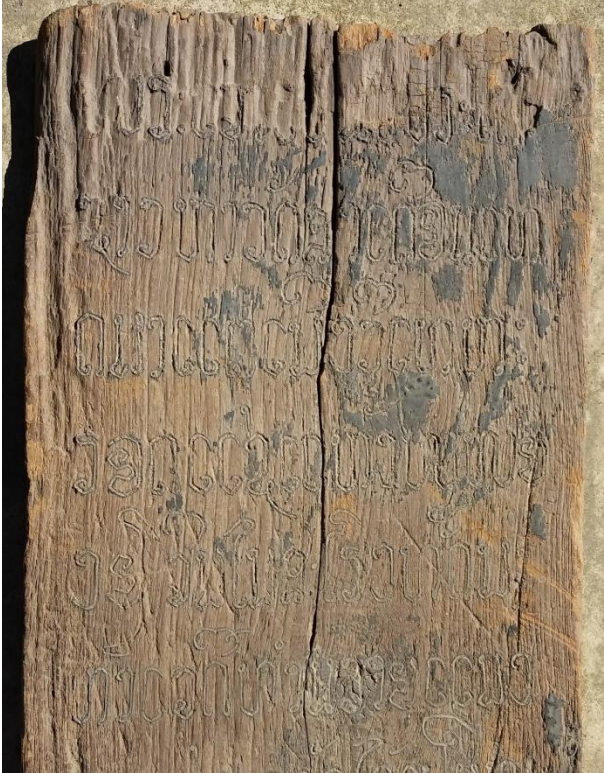
ภาพจารึกวัดเกตการาม (ชม. 15) ด้าน 2 บรรทัดที่ 32-41 ภาพขยายด้านซ้าย

ภาคผนวก 2

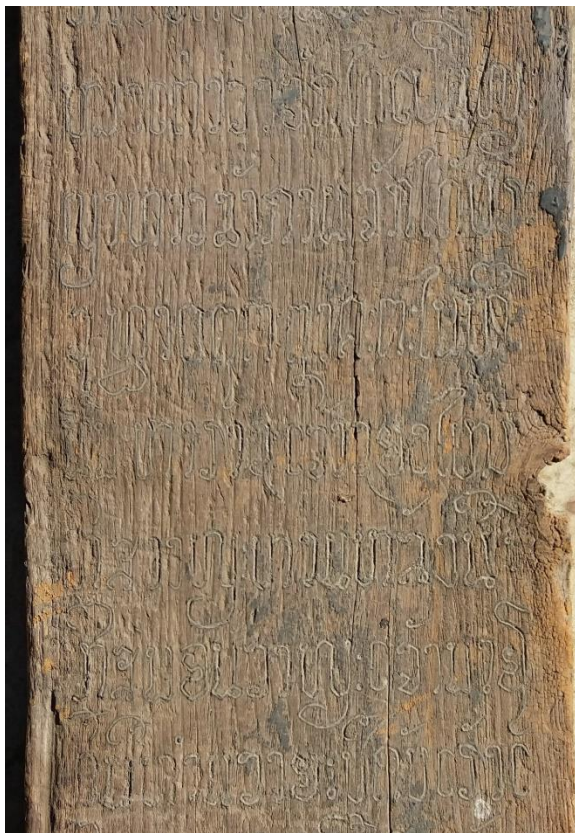
ภาพจารึก นน. 236 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1)

อักษรฝักขาม บรรทัดที่ 1-7

ภาพจารึก นน. 236 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1)

อักษรฝักขาม บรรทัดที่ 8-13

ภาพจารึก นน. 236 จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ 1)
อักษรฝักขาม บรรทัดที่ 14-21

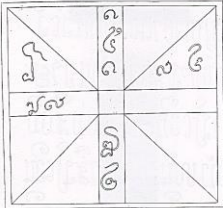

ภาคผนวก 3

ภาพจารึกหมายเลข 30 (น.น. 236) ในหนังสือ Mission Pavie. Indo-Chine
1879-1895. Etudes diverses II. ภาพที่ 68 มี 3 ตอน

บรรทัดที่ 1-6	บรรทัดที่ 7-13
INSCRIPTION XXX. บรรทัดนี้เป็นบรรทัด: ขวบนานัดสาดินแด ดมาดตเมิงวิเขต: รอดแฉะตบับบง วชิ วัณไนสโรวตณ: ทาจิณดิทวนวายแฉะ Pavie II.	ทวนตวนวอวักไดเปน: ดุททวนวอวักได: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ:
บรรทัดที่ 14-21	
กัณฉะตบับบง นพดลตบับบง สานนทตบับบง วิทตบับบง วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ: วัณไนสโรวตณ:	

ภาพจารึกหมายเลข 29 (น.น. 237) ในหนังสือ Mission Pavie. Indo-Chine
1879-1895. Etudes diverses II. ภาพที่ 67 มี 3 ตอน

บรรทัดที่ 1-2	บรรทัดที่ 3-9
INSCRIPTION XXIX. วาชเจ้าไม้บงนบกฏเวิน ดักบงนบกฏเวินต่อวช Plaque 67.	บฏท่บฏเวินดักว ดักบงนบกฏเวินต่อว ท่บฏเวินดักว นท่บงนบกฏเวิน สภานท่บฏท่บฏเวิน นท่บงนบกฏเวิน วชเจ้าไม้บงนบกฏเวิน
บรรทัดที่ 10-15	
อวท่บงนบกฏเวิน วชเจ้าไม้บงนบกฏเวิน นท่บงนบกฏเวิน ดักบงนบกฏเวิน วชเจ้าไม้บงนบกฏเวิน นท่บงนบกฏเวิน	

ภาพจารึกหมายเลข 31 (นน. 238) ในหนังสือ Mission Pavie. Indo-Chine
1879-1895. Etudes diverses II. ภาพที่ 69-70

บรรทัดที่ 1-8 INSCRIPTION XXXI. II. Photo II.	บรรทัดที่ 9-17 INSCRIPTION XXXII. Photo III.
--	---

ภาคผนวก 4

คำปวิวรรตและคำอ่านจารึก

นน. ๒๓๖

จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ ๑)

(จารึก No. xxx ของ M. Pavie)

พ.ศ. ๒๑๒๔

(วันพุธ วันกัตเปล้า แรม ๔ ค่ำ เดือน ๗ ภาคเหนือ หรือ วันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ภาคกลาง ตรงกับวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๑๒๔)

คำจารึก

คำอ่าน

๑. พระเจ้า(เปนพ)ระได้	๑. พระเจ้า(เป็นพ)ระ ได้
๒. ชาวหัววัดสาเดือนเท	๒. ชาวหัววัดสาเดือนเท-
๓. ดมาแต่เมิงวิเทหะ	๓. ศนมาแต่เมิงวิเทหะ
๔. รอดแช่แห้งพูพย	๔. รอดแช่แห้งพูเพีย-
๕. งอยูจิมไมสะโรงทัดม(ะ)	๕. งอยูจิมไมสะโรงทัดม-
๖. หาเจดีย์ท้านวายเมง	๖. หาเจดีย์ท้านวายเมง
๗. หมกเต่าว่าจักได้เปนพ(ะ)	๗. หมกเต่าว่าจักได้เป็นพ-
๘. ญาท้าวซาก่านจักได้ประ	๘. ญาท้าวซาก่าน จักได้ประ-
๙. จุทธาดตตะถาคะตะในที่	๙. จุทธาดตตะถาคะตะในที่
๑๐. นิมะหาราชะเจ้าชยงใหม่	๑๐. นิมะหาราชาเจ้าชยงใหม่
๑๑. หีสางพระหานหลังนี้	๑๑. หื้อสร้างพระหารหลังนี้
๑๒. หีสมนัว่าพระเจ้ามาอยู่*	๑๒. หื้อสมอันว่าพระเจ้ามาอยู่
๑๓. ที่นันทานวายะปีดบเจ้า	๑๓. ที่นันทานวายะปีดบเจ้า-
๑๔. (ดิ)นเจ็ดแรมสี่ค้ำเม้งว	๑๔. (ดิ)นเจ็ด แรมสี่ค้ำ เม้งว-
๑๕. (น)พุดไทกัตเปล้าติดถี้	๑๕. (น) พุธ ไทกัตเปล้า ติดถี้
๑๖. สามนาที่สามลิ(บ)สอง	๑๖. สาม นาที่สามลิ(บ)สอง
๑๗. ริกสิบเจ็ดนาที่(ช)าวเจ	๑๗. ริกสิบเจ็ดนาที่(ช)าวเจ-
๑๘. ดโญคะในสิบแ(ป)ดนา	๑๘. ดโยคในสิบแ(ป)ดนา-
๑๙. ที่สิบสามญามแถร	๑๙. ที่สิบสาม ยามแถร
๒๐. พยงวันสามบาทน้า	๒๐. เพียงวัน สามบาทน้า
๒๑. นา(ที่)แลปลูกพระหาน)**	๒๑. นา(ที่)แลปลูกพระหาน)

* ในจารึก No. xxx ของ M. Pavie คัดลอกเป็น "นาอัย"

** ในจารึก No. xxx ของ M. Pavie คัดลอกเป็น "ทาน"

(ประเสริฐ ญ นคร และคณะ, 2553: 551)

คำอธิบายศัพท์

คำศัพท์	คำอธิบาย
เงิน	มาตราใช้บอกจำนวนเงิน มาตราของเงินตรา 1 บาทเท่ากับ 1000 เบี้ย
จิ้ม	(สมมุติตราข) บางแห่งว่า 760 เบี้ย
ชว	ด้วย, กับ, ใกล้, ใกล้ชิด
ยี่สิบ	ยี่สิบ
ตรง, ตรงที่	ตรง, ตรงที่
ท้าวขาก่าน	ชื่อเจ้าเมืองฝางที่พระเจ้าติโลกราชทรงแต่งตั้งให้มาครองเมืองน่าน ตั้งแต่ พ.ศ. 2019-2023 (บางแห่งว่า พ.ศ. 2017) ได้มาสร้างพระมหาธาตุคู่เพียงแต่แห่งองค์ใหม่ครอบเจดีย์องค์เดิม ต่อมาได้ไปครองเมืองเชียงราย
ทำนวาย	ทำนวาย, ทาย, พยากรณ์
นาที	ชื่อหน่วยเวลาโบราณล้านนา โดยแบ่ง 1 วัน หรือ 24 ชั่วโมงเป็น 60 นาที หรือ 1 (มหา)นาที เท่ากับ 4 บาท หรือ 24 นาทีในปัจจุบัน
บาท(น้ำ)	ช่วงเวลาเท่ากับ 1 ใน 10 ของชั่วโมง คือ 6 นาที
ประจุ	บรรจุ
พระเจ้า	พระพุทธเจ้า
พระหาร	พิหาร หรือ วิหาร
เมืองวิเทหะ	เมืองวิเทหะ เมืองหนองแส เมืองหลวงของอาณาจักรน่านเจ้า ปัจจุบันคือเมืองคำหลี่ในมณฑลยูนนานของปะเทศจีน
แมลง	แมลง
ยามแตรเที่ยงวัน	ยามแตรเที่ยง หรือยามแตรใกล้เที่ยง
โยค	การที่ดาวนพเคราะห์ตั้งแต่ 2 ดวงขึ้นไปมารวมกันในราศีเดียว
รอด	ถึง, มาถึง
ริก	ฤกษ์
วัสสา	พรรษา, ปี
หมาเต่า	ชื่อแมลง (สันนิษฐานว่าเป็นแมลงที่มีลายพาด จึงมีคำทำนายว่าได้เกิดเป็นท้าวขาก่าน ในตำนานพื้นเมืองน่านฉบับวัดพระเกิดมีข้อความอธิบายรูปลักษณะของท้าวขาก่านว่า “...ขาท้าวลายน้ำหมึก เกี่ยวขาไปหลากหลาย เป็นรูปพญานาคและเครือวัลย์เกี่ยวขาไปถึงน่อง...”

(ประเสริฐ ธิ นคร และคณะ, 2553: 552)

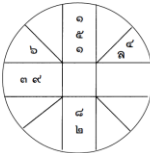
ภาคผนวก 5

คำปวิวรรตและคำอ่านจารึก

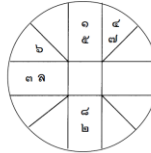
นน. ๒๓๗

จารึกสร้างพิหารที่พระธาตุแช่แห้ง (แผ่นที่ ๒)

(จารึก No. xxix ของ M. Pavie)

ดวงชาตาวันจารึกก่อนวันสร้างพิหาร
ตาม นน. ๒๓๖ สองถึงสี่วัน

สันนิษฐานใหม่*

ตำแหน่งดวงดาว วันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๑๒๘ แกะไขจากตารางของ ศ. อี๊ด

คำจารึก

๑. จ่ายเอาไม้พันหกร้อยเงิน
๒. ตัดพันหกร้อยเงินต้องส
๓. ามร้อยห้าบาทเงินดินจีเจ้
๔. ดหมื่นเจ็ดพันกัณจ่าย
๕. ห้าร้อยเงินดินขใหม่สี่หมี่
๖. นห้าพันกัณค่าสิร้อยเงิน
๗. สิ้นการปลูกร้อยห้าบาทเจ้
๘. นร่รำนิงจ่ายที่สระหญ ๖
๙. ร้อย ๖๐ เงินแรสองรำนุส
๑๐. องดี ๙ ลาน ๗ แสน คำน่า
๑๑. อ้อย ๖๕๐ เงินคารักพัน
๑๒. สามร้อยเจ็ดบาทเฟิงเงิน
๑๓. คาชะหว ๕๐๐ เงินแหล
๑๔. กหลวงแสน ๙ พัน ๕
๑๕. รอยนำคาทาง ๑๒๐ เงิน

คำอ่าน

๑. จ่ายเอาไม้พันหกร้อยเงิน
๒. ตัดพันหกร้อยเงิน ต้องส-
๓. ามร้อยห้าบาทเงิน ดินจีเจ้-
๔. ดหมื่นเจ็ดพันกัณจ่าย
๕. ห้าร้อยเงิน ดินขใหม่สี่หมี่-
๖. นห้าพันกัณค่าสิร้อยเงิน
๗. สิ้นการปลูกร้อยห้าบาทเจ้-
๘. น ร่รำนิงจ่ายที่สระหญ ๖
๙. ร้อย ๖๐ เงิน แรสองรำนุส-
๑๐. องดี ๙ ลาน ๗ แสน คำน่า
๑๑. อ้อย ๖๕๐ เงิน คารักพัน
๑๒. สามร้อยเจ็ดบาทเฟิง เงิน
๑๓. คาชะหว ๕๐๐ เงิน เหล-
๑๔. กหลวง แสน ๙ พัน ๕
๑๕. รอยนำ คาทาง ๑๒๐ เงิน

* สันนิษฐานว่าจะอ่าน ๔ และ ๕ สลับที่กัน เพราะ ๔ และ ๖ จะอยู่ห่างจาก ๑ เกิน ๒ ราศีไม่ได้ ล และ เลข ๗ คล้ายกันมาก ถ้า ล อยู่ทีเดิมจะต้องประกอบพิธีหลังเที่ยงคืนไปแล้ว อย่างน้อยครึ่งชั่วโมง ส่วนเลข ๙ นั้น ที่ถูกคือ ล

คำอธิบายศัพท์

คำศัพท์	คำอธิบาย
ชะหว	สันนิษฐานว่าน่าจะตรงกับคำว่า ชะหว หมายถึง ตีบวก เข้าใจว่าจะคัดลอกตัว ง เป็นสระอา
เพ็ง	เพ็อง มาตราใช้กับเงิน, 1 เพ็องเท่ากับ 12 สตางค์
ดินจี	อิฐ
ดินขอ	กระเบื้องดินเผาอย่างที่ใช้มุงหลังคา
ต้อง	แกะสลัก
ดื้อ*	จำนวน 1000 ส่วนในหนังสือประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงใหม่ ให้คำอธิบายว่า ดื้อ คือ “จำนวน 10 ล้าน” ในพจนานุกรมอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธานฯ อธิบายว่า ถ้าเป็นมาตราซึ่งเท่ากับ 1000 แสน ประมาณ 2000 หาบหรือ 12,000
ทื่อ	ในที่นี้หมายถึง กำหนดราคา
น้ำ	น้ำหนัก 1.2 กรัม เป็นมาตราของน้ำหนักโบราณ
แร่	ก้อนกรวด
สหาย	ปูนขาวผสมกับน้ำและทราย ใช้ในการก่อสร้าง หากต้องการให้แข็งแรงให้ผสมด้วยยางจากไม้ไผ่, น้ำข่างข้าว, กาวที่เคี้ยวจากหนังสัตว์, น้ำอ้อย หรือไข่ขาวเป็นต้น ซึ่งในจารึกนี้ใช้น้ำอ้อย
หาง	ขาด
เหล็กหลวง	สันนิษฐานว่าน่าจะตรงกับคำว่า “เหล็กหลาว” หรือ “เหล็กหล่า” เข้าใจว่าจะคัดลอกสระอาเป็น ง คำว่า เหล็กหลาวหมายถึงเหล็ก หรือบางแห่งแปลว่า ตะปูขนาดใหญ่ ส่วนคำว่า เหล็กหล่า หมายถึง สว่าน

(ประเสริฐ ญ นคร และคณะ, 2553: 558-559)

ศาลเจ้าหลวงท้าวขากัน วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน

ตัวอย่างภาพการสักขาลาย

จิตรกรรมฝาผนังที่วิหารวัดภูมินทร์ จ.น่าน	จิตรกรรมฝาผนังที่วิหารวัดหนองบัว จ.น่าน
	
ภาพถ่ายจากหนังสือ TEMPLES AND ELEPHANTS ของคาร์ล บ็อค (Carl Bock) พ.ศ. 2424	
	

ภาพชายสักขาลาย พบระหว่างทางไปเมืองลา สารณรัฐแห่งสหภาพพม่า
ถ่ายเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2550

